
¶ Abraham Kuyper, *Het Calvinisme. Oorsprong en waarborg van onze constitutionele vrijheden. Een Nederlandse gedachte* Onder de redactie van en ingeleid door J.W. Sap en H.E.S. Woldring, en omgezet naar gangbaar Nederlands door L.W. Lagendijk Kampen: Kok 2004, 140 pag. ISBN 9043508136, € 14,90
¶ Ewout Klei

In november 1873 hield Abraham Kuyper in Utrecht een lezing voor een kring studenten over de calvinistische staatsleer, die hij later in Kampen, Groningen, Amsterdam en Gouda uitsprak. De inhoud van de lezing correspondeerde grotendeels met de publicatie *Het Calvinisme oorsprong en waarborg onzer constitutionele vrijheden. Een Nederlandsche gedachte* (1874). Dit boekje is in 2004 opnieuw uitgegeven dankzij de ‘Stichting Dr. Abraham Kuyperfonds’. Een belangrijk doel van de redacteurs was om met deze uitgave een bijdrage te leveren aan de discussie over de Europese Grondwet, omdat in de preambule uitgebreid stil wordt gestaan bij de bronnen van onze grondrechten. Hoewel deze grondwet inmiddels door de Nederlanders (en Fransen) is verworpen, blijft de discussie over onze constitutionele vrijheden actueel.

Dikwijls wordt, wanneer men het heeft over de oorsprong van onze vrijheidsrechten, gewezen op de Franse Revolutie, die geleid heeft tot de *Déclaration des droits de l’Homme et du citoyen* (1789). Omdat de Franse Revolutie een ‘messcherpe’ scheiding bracht tussen traditie en volkssoevereiniteit en tussen geloof en de rede werd ze door Edmund Burke in zijn *Reflections on the Revolution in France* (1790) fel bestreden.

Ook Guillaume Groen van Prinsterer bestreed de Franse Revolutie in zijn bekende werk *Ongehoof en Revolutie* (1847). Groens politieke denken heeft nogal reactionaire trekjes. Pas aan het einde van zijn leven ging hij om in de richting van meer democratie. Abraham Kuyper, die Groen in 1876 zou opvolgen als leider van de antirevolutionaire beweging, is democratischer. Kuyper mobiliseerde de ‘kleine luyden’, een orthodoxe bevolkingsgroep die nauwelijks georganiseerd en ontwikkeld was. De antirevolutionaire beweging werd door hem omgevormd tot de eerste moderne politieke partij van ons land.

Met zijn lezing in 1874 probeerde Kuyper het

nogal reactionaire imago van de antirevolutionairen bij te stellen. Kuyper spreekt daarom positief over burgerlijke vrijheden. Maar de oorsprong van deze vrijheden ligt volgens hem niet in de Franse Revolutie maar in het calvinisme. Na de Reformatie en voor de Franse Revolutie zou er alleen in Engeland, Holland, Zwitserland en Amerika sprake zijn geweest van staatkundige vrijheid.

Al deze landen waren in meer of mindere mate calvinistisch. Volgens Kuyper kwam het calvinisme – meer dan het katholicisme of het lutheranisme – op voor de vrijheid van geweten. De staat mocht mensen niet dwingen een bepaalde overtuiging aan te hangen maar moest godsdienstvrijheid voor iedereen garanderen. De scheiding tussen kerk en staat, een belangrijk gevolg van de Franse Revolutie die echter zijn oorsprong zou hebben in het calvinisme, werd door Kuyper dan ook positief getaxeerd.

Het ‘droit divin’ (goddelijk recht van vorsten) betekent volgens Kuyper niet dat de koning, die zijn gezag aan God ontleent, alles mag doen wat hem maar goedgevindt. Het betekende juist dat een koning aan bepaalde regels was gebonden, en de vrijheden en privileges van zijn onderdanen (die georganiseerd waren in verschillende verbanden) moest respecteren. Kuyper heeft daarom sympathie voor de Nederlandse Opstand tegen Spanje, het verzet van de Hugenoten tegen het Franse absolutisme, de independenten die in de Engelse Burgeroorlog (1640-1649) voor gewetensvrijheid stredden en de Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd tegen Groot-Brittannië. Er werd een beroep gedaan op de soevereiniteit van God om de almacht van de staat tegen te gaan.

Kuyper sluit zich hier aan bij Alexis de Tocqueville – de auteur van het door hem gelezen boek *De la démocratie en Amérique*. Deze schrijver beweerde dat een democratische staat steeds meer bevoegdheden naar zich toe trekt en het leven zo veel mogelijk wil reguleren, met als doel het knechten van de burgers omwille van het welzijn en de veiligheid van diezelfde burgers. Tijdens het ancien régime was de overheid niet zo machtig en bestonden er allerlei verbanden die voor het welzijn van burgers zorgden, zoals bijvoorbeeld de gilden. In de moderne tijd zijn die verbanden er niet meer.

In 1880 kwam Kuyper met de oplossing voor dit “probleem”: soevereiniteit in eigen kring. Ver-